

FERDINAND TÖNNIES ȘI SOCIOLOGIA ROMÂNEASCĂ

Conf. univ. dr. Septimiu Cheleea

Atît de puternic sînt asociați termenii de „comunitate” și „societate” — în fapt, titlul lucrării care l-a consacrat — de numele lui F. Tönnies (26 iulie 1855 — 11 aprilie 1936) încît, adesea, se uită că primul mare sociolog german nu a fost „autorul unei singure cărți”. Dimpotrivă, opera eruditului gînditor democrat și antifascist acoperă domenii foarte întinse, de la filosofie la economie politică și științe juridice, de la etnologie la sociologie și istorie socială*. De asemenea, publicistica lui F. Tönnies este foarte bogată: articolele și studiile de mai mici dimensiuni, reunite sub titlul *Studii sociologice și critice*, în trei volume, numără peste 1 300 de pagini.

Gemeinschaft und Gesellschaft (Comunitate și societate) rămîne, fără îndoială, o lucrare reprezentativă nu numai pentru autor, dar și pentru întreaga sociologie germană burgheză. Schițată încă în 1880, ea apare într-o primă ediție în 1887, după ce anterior — în 1881 — fusese prezentată ca dizertație la Universitatea din Kiel sub titlul: *Theorem der Kulturphilosophie* și tipărită în „Kant Studien”, XXX, p. 149—179. Teorema filosofiei culturii va fi integrată în primul volum din „Studii sociologice și critice” (Jean Gustav Fischer, 1925). O a doua ediție a lucrării *Comunitate și societate*, în 1912, o impune atenției lumii filosofice și politice. Cercurile universitare o consideră un „sacrilégiu”, iar guvernul prusian o suspectează de a fi „un manifest socialist”, F. Tönnies fiind considerat „discipol al lui Marx”.

„Privatdozent-ul” Universității din Kiel nu și-a disimulat admirația pentru gîndirea lui K. Marx și F. Engels, de care a fost influențat. În biografia sa (*Mein Verhältnis zur Soziologie*, 1932) a consenat vizita pe care i-a făcut-o la 26 iulie 1894 lui F. Engels la Londra, faptul că a citit *Capitalul* cu „uimire” și că a fost „fermecat” de *Anti-Dühring*. De altfel, în edițiile antume succesive ale lucrării *Comunitate și societate* — opt la număr — referirile la scrierile marxiste s-au înmulțit. În ultima ediție antumă, cea din 1935, face trimitere la „analiza magistrală” a raportului dintre schimb și muncă întreprinsă de K. Marx. Influențele marxiste sînt evidente mai ales în „teoria societății” și în critica virulentă a capitalismului.

Cel care l-a caracterizat pe Fr. Nietzsche ca „filosof al marelui capital” s-a pronunțat hotărît împotriva fascismului și capitalismului monopolist. În numărul din 29 ianuarie 1932 al cotidianului „Schleswig-Holsteinischen Volkszeitung”, F. Tönnies semna un aspru rechizitoriu la adresa partidului nazist, acuzîndu-l de miopie politică și de duplicitate. Presa nazistă a luat poziție, iar după instalarea dictaturii fasciste în Germania, F. Tönnies a fost imediat îndepărtat de la catedra de economie politică și teoretică, al cărui titular la Universitatea din Kiel era

* Menționăm lucrările lui F. Tönnies în ordine cronologică: *Gemeinschaft und Gesellschaft* (Comunitate și societate), 1887, 287 p., *Thomas Hobbes. Der Mann und der Denker* (Thomas Hobbes. Omul și gînditorul), 1896, 249 p., *Der Nietzsche-Kultus. Eine Kritik* (Cultul lui Nietzsche. Studiu critic), 1897, *Die Sitten* (Obiceiul), 1903, 95 p., *Philosophische Terminologie in psychologisch-soziologischer Ansicht* (Terminologia filosofică în viziune psihologico-sociologică), 1906, 106 p., *Die Entwicklung der sozialen Fragen* (Evoluția problemelor sociale), 1907, 152 p., *Weltkrieg und Völkerrecht* (Războiul mondial și dreptul popoarelor), 1915, 88 p., *Die Schuldfrage* (Problema vinovăției), 1919, *Marx' Leben und Lehre* (Viața și concepția lui Marx), 1921, *Kritik der öffentlichen Meinung* (Critica opiniei publice), 1922, 583 p., *Soziologische Studien und Kritiken* (Studii sociologice și critice), vol. I, II, III, 1925 — 1926 — 1929, 374 p., — 457 p., — 478 p., *Das Eigentum* (Proprietatea), 1928, *Fortschritt und soziale Entwicklung* (Progresul și dezvoltarea socială), 1926, *Der Selbstmord in die Schleswig-Holstein* (Sinuciderea în Schleswig-Holstein), 1927, *Einführung in die Soziologie* (Introducere în sociologie), 1931, 327 p., *Geist der Neuzeit* (Spiritul epocii moderne), 1935, 214 p.

din 1913. A rămas însă credincios convingerilor sale antifasciste și umaniste, fapt subliniat de presa din R. D. Germană cu ocazia semicentenarului trecerii în neîntință a celui care a funcționat ca președinte al „Societății germane de sociologie” de la înființarea ei (1909) până la interzicerea activității acesteia, în 1934, după acapararea puterii de către nazisti¹.

Astăzi, după un secol de la apariția ediției princeps, lucrarea *Gemeinschaft* — un *Gesellschaft* continuă să fie relipărită. Nu de mult, în Franța, de exemplu, a văzut lumina tiparului traducerea din 1944 datorită lui J. Leif, considerat principalul biograf și exeget al operei lui F. Tönnies. Recentă apariție editorială, care păstrează studiul introductiv al traducătorului, face parte din colecția „Clasicii științelor umane”². Pe de altă parte, gândirea lui F. Tönnies este reanalizată și raportată la societatea modernă³. La rindul lor, sociologii din R. D. Germană evidențiază opoziția lui F. Tönnies față de fascism⁴ și recunosc în persoana lui, — alături de G. Simmel și M. Weber — pe unul din „întemeietorii sociologiei burgheze ca disciplină autonomă în Germania capitalistă”⁵.

Din punctul nostru de vedere, repunerea în discuție a operei și personalității gânditorului german ar trebui: a. să depășească perspectiva unilaterală (exclusiv sociologică sau de filosofie a culturii) asupra contribuției lui F. Tönnies la dezvoltarea reflecției despre om, societate și cultură; b. să elimine confuziile din receptarea și evaluarea concepției gânditorului din Kiel; c. și, în mod deosebit, să releve influența exercitată de concepția lui F. Tönnies asupra lui Dimitrie Gusti și deci, asupra sociologiei burgheze românești.

a. Multilateralitatea formației și preocupărilor lui F. Tönnies

Victor Leemans⁶ și J. Leif⁷ oferă în lucrările lor ample informații referitoare la biografia spirituală a lui F. Tönnies.

Provenind dintr-o familie de țărani din ducatul Schleswig (s-a născut în localitatea Kirchspiel Oldenswort), în 1872, la vârsta de 17 ani, se înscrie ca student în filosofie clasică la Universitatea din Strasbourg. În același an universitar, se mută la Universitatea din Jena în căutarea unei cariere științifice căreia să i se dedice și a unor profesori de renume. În semestrul de iarnă 1873/1874 se transferă la Universitatea din Leipzig și, apoi, în același an de învățămînt, la Universitatea din Bonn. Aici, prelegerile profesorului A. Schäfer îl ajută să se distanțeze critic de filosofia lui Fr. Nietzsche la modă în cercurile studențești. Aprofundează filosofia lui Kant și Schopenhauer. În anul universitar 1875/1876 se mută la Berlin, unde audiază cu cel mai mare interes cursurile profesorului Fr. Paulsen, o celebritate a timpului, care a exercitat o puternică și constantă influență asupra gândirii viitorului președinte al Societății germane de sociologie. J. Leif menționează cele trei elemente ale concepției lui Fr. Paulsen ce se regăsesc în opera lui F. Tönnies: 1. considerarea psihologiei ca fundament al tuturor științelor despre om; 2. voința ca element definitoriu al naturii umane; 3. raportarea eticii la energia vitală a omului.

La vârsta de 22 de ani neîmpliniți, F. Tönnies susține la Universitatea din Tübingen disertația „De jove Ammonae questionem specimen”, obținînd titlul de doctor în filosofie. Îndemnat de Fr. Paulsen, de care îl va lega o strînsă prietenie spirituală, F. Tönnies își orientează studiul spre filosofia lui Th. Hobbes, spre economia politică — îl citează pe Adam Smith și „Capitalul” lui K. Marx —, spre problematica dreptului natural, adîncind reflecția asupra gândirii lui J.J. Rousseau și Imn. Kant. Cu o admirație profundă — notează V. Leemans — studiază clasificarea științelor în viziunea lui H. Spencer și A. Comte.

¹ Günther Rudolph, *Kieler Privatdozent bei Engels zu Besuch. Ferdinand Tönnies — Soziologe und Antifaschist*, în „Neues Deutschland”, 12/13 sept. 1986, p. 13.

² F. Tönnies, *Communauté et société, Catégories fondamentales de la sociologie pure*, Paris, Retz-C.E.P.L., 1977.

³ E. G. Jacoby, *Die moderne Gesellschaft in sozialwissenschaftlichen Denken von Ferdinand Tönnies*, F. Enke Verlag, Stuttgart, 1971.

⁴ G. Rudolph, *Tönnies und der Faschismus*, în „Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe”, XIV, 1965, p. 339.

⁵ G. Assmann, R. Stollberg (coord.), *Grundlagen der marxistisch-leninistischen Soziologie*, Berlin, Dietz Verlag, 1979, p. 344.

⁶ Victor Leemans, *F. Tönnies et la sociologie contemporaine en Allemagne*, Paris, Librairie Felix Alcan, 1933, 124 p.

⁷ J. Leif, *La Sociologie de Tönnies*, Paris, P.U.F., 1946, 227 p.

După o încercare nereușită de a fi încadrat la Universitatea din Leipzig (1879/1880), la recomandarea lui Bruno Erdmann, în 1881, F. Tönnies este numit „Privatdozent” la Universitatea din Kiel (azi reședință a landului Schleswig-Holstein din R.F. Germană). Aici prezintă dizertația *Gemeinschaft und Gesellschaft. Theorem der Kulturphilosophie. Einleitung* (Comunitate și societate. Teorema filosofiei culturii. Introducere). Consacră lecția inaugurală filosofiei lui Platon. Nu reușește, însă, să atragă prea mulți studenți. În anul 1883 nu frecventa cursul său decât un singur student. Prelegerile de filosofie, din această cauză, nu le ținea cu regularitate. Se cufundă în studiul filosofiei lui B. Spinoza, din al cărui sistem de gândire și va face un sta-tornie punct de sprijin. Trece apoi la cercetarea aprofundată a concepției lui D. Hume. Reia lucrul la dizertația *Gemeinschaft und Gesellschaft* redescoperindu-i pe Marx, Gierke, Maine, Bachofen și Lilienfeld — cum menționează V. Leemans. În 1884 călătorește în Anglia în căutarea unui contract pentru tipărirea studiului despre Th. Hobbes. Fără succes. Se reîntoarce în Germania și, în 1887, publică *Gemeinschaft und Gesellschaft* avind ca subtitlu: *Abhandlung des Kommunismus und Sozialismus als empirischer Kulturformen* (Dizertație despre comunism și socialism ca forme culturale concrete). Lucrarea trece neobservată de lumea universitarilor. Totuși, autorul resimte adversitatea oficialităților. Se retrage într-o viață solitară. În 1888 inițiază un nou curs universitar. I se refuză titularizarea la catedra devenită vacantă. Din toamnă anului 1890, F. Tönnies susține prelegeri de științe politice, fără a abandona preocupările de filosofie dreptului. La solicitarea prietenului său Paul Natorp, F. Tönnies face cu regularitate cronică jurnalistică („Jahresberichte über Erscheinung der Soziologie”), urmărind afirmarea sociologiei ca știință, cu care prilej se informează la zi despre manifestările sociologice pe plan mondial. Sub învinuirea de a fi socialist, în 1893, când se pune problema succesiunii lui Seeling la catedră, F. Tönnies este din nou respins de autoritățile ministeriale. Anterior, F. Tönnies, analizând cauzele sociale ale grevelor docherilor din Hamburg, criticase atitudinea guvernului față de muncitori.

Anul 1898 îi aduce lui F. Tönnies un binemeritat premiu Welby pentru studiul asupra terminologiei filosofice. Apărut inițial în revista de limbă engleză „Mind”, studiul se tipărește în limba germană abia în 1906 sub titlul *Philosophische Terminologie in psychologisch-soziologischer Ansicht*. Tema concursului pentru premiul Welby viza depistarea cauzelor neclarităților din terminologia filosofică și psihologică și stabilirea direcțiilor în care ar trebui să se acționeze pentru depășirea lor. F. Tönnies considera că prin analiza conceptului de „voință” și, în mod deosebit, prin diferențierea formelor „voinței sociale” se conferă o bază solidă pentru clasificarea terminologiei filosofice⁸.

În 1904, F. Tönnies este invitat în S.U.A. pentru a participa la „Arts and Sciences Congress”, la Chicago. Patru ani mai târziu, la Congresul de filosofie (Heidelberg, 1908), F. Tönnies va conferenția despre conceptul de „sociologie” la A. Comte („Comtes Begriff der Soziologie”). După ce în 1908 fusese numit „profesor extraordinar” la catedra de economie politică, în 1913, în fine, F. Tönnies reușește să devină profesor titular la Universitatea din Kiel, predind cursul de economie politică și teoretică și susținând cu succes un seminar de statistică morală și a populației. De remarcat că fondatorul sociologiei germane ca disciplină autonomă nu a ocupat o catedră de sociologie, nereușind să impună recunoașterea academică a acestei discipline, deși din 1884 era membru al Institutului Internațional de Sociologie, iar unele din studiile sale fuseseră publicate în „Revue internationale de sociologie”. De asemenea, din 1906 era membru corespondent al Societății de sociologie din Londra (și, mai târziu, al Societății de sociologie din Japonia) și făcea parte din comitetul de redacție al revistei „American Journal of Sociology”.

F. Tönnies a fost ales presedinte al Societății germane de sociologie (1909) și la primul ei congres (1910) a pronunțat cuvîntul de deschidere „Wege und Ziele der Soziologie” (Căile și scopurile sociologiei). Din „Deutsche Gesellschaft für Soziologie”, la acea dată, făceau parte filosofi, sociologi și economiști, precum: G. Simmel, Max Weber, E. Troeltsch, M. Scheler, W. Sombart, L. von Wiese ș.a. În 1912 apare a doua ediție, revăzută, a lucrării *Gemeinschaft und Gesellschaft*, cu subtitlul schimbat: *Grundbegriffe der reinen Soziologie* (Conceptele fundamentale ale sociologiei pure).

Primul război mondial îl antrenează pe F. Tönnies în vîltoarea polemicilor de presă, susținînd interesele patriei sale. După terminarea războiului publică o serie de lucrări cu caracter istorico-filosofic, psiho-sociologic și sociologic. Prestigiul său științific crește: i se conferă titlul de *Doctor juris honoris causa* al Universităților din Bonn și Hamburg. Cu atît mai semnificativă va fi luarea de poziție împotriva nazismului, îndepărtat din Universitate, F. Tönnies

⁸ F. Tönnies, *Philosophische Terminologie in psychologisch-soziologischer Ansicht*, Leipzig, Verlag Theod. Thomas, 1906, p. V.

se opune cu demnitate ideologiei degradante a fascismului, manifestând deschis simpatie pentru ideile marxiste și pentru interesele clasei muncitoare.

Biografia spirituală a gânditorului german, de la dispariția căruia au trecut cinci decenii, ne edifică asupra formației și preocupărilor sale multilaterale. Nu a creat un sistem filosofic original, a receptat însă selectiv marile concepții filosofice, le-a comentat într-un mod personal și le-a redat culturii germane cu fidelitate și respect pentru adevăr. F. Tönnies nu a fost doar un gânditor de cabinet; a participat activ la lupta de idei, și-a manifestat public crezul umanist, a denunțat decadența civilizației capitaliste.

b. Receptarea și evaluarea operei lui F. Tönnies în literatura românească de specialitate

Deși în concepția lui F. Tönnies „Sociologia este, în primul rând, o disciplină filosofică”⁹ în literatura filosofică românească nu s-a acordat prea mare atenție operei tönnesiene. Este suficient să semnalăm că într-o lucrare de sinteză precum „Introducere în filosofia culturii”¹⁰ contribuția lui F. Tönnies rămâne nediscuțată.

Sociologii din țara noastră au marcat contribuția științifică a celui dintâi președinte al Societății germane de sociologie încă dinaintea dispariției acestuia, iar la stingerea lui din viață revista „Sociologie românească” a publicat un necrolog, subliniind meritele „Intemeietorului sociologiei științifice din Germania, mai ales al sociologiei ca disciplină aparte... în urma căruia rămâne un sistem de sociologie care a făcut epocă și numeroase contribuții, care au ajutat-o la formarea și dezvoltarea sociologiei moderne”¹¹.

Unele din lucrările eruditului profesor al Universității din Kiel s-au bucurat de comentarii elogioase în presa de specialitate din țara noastră. Astfel, Mihai Ralea, scriind despre „Situația publicațiilor sociologice în Germania după război” menționa în 1922 apariția în acel an a unei lucrări „cu adevărat fundamentală” — *Kritik der öffentlichen Meinung* (Critica opiniei publice). „Față de *Essai sur la liberté* de Stuart Mill sau *L'Opinion et la foule* de G. Tarde, cartea lui Tönnies înțrece cu mult aceste palide încercări”¹² — aprecia Mihai Ralea. Într-adevăr, în raport cu varietatea și bogăția informațiilor, sinteza realizată de F. Tönnies este „minunată”, ca să folosim expresia aceluiași recenzent. După aproape șase decenii, referindu-se la aceeași lucrare, Ion Drăgan scria: „Atunci când urmărim să punem în evidență diferitele fațete ale opiniei publice, nu putem omite delimitările făcute de F. Tönnies”¹³.

Studiul lui George Em. Marica „Problema culturii moderne în sociologia germană”¹⁴ rămâne contribuția cea mai semnificativă a sociologiei noastre interbelice la receptarea operei tönnesiene. În ansamblu, studiul distinsului sociolog clujean reprezintă — așa cum remarcă în „Note de lectură” Petre Pandrea — „o ilustrare pozitivă a tendinței spre un sociologism al culturii, spre un populism în literatură, spre o reformă a mentalității desuete”¹⁵. Reținem din studiul lui George Em. Marica aprecierile critice, nu totdeauna fondate: gândirea lui F. Tönnies „e abstractă și obscură, stilul extrem de concis, adeseori hermetic”¹⁶; reeditarea lucrării *Gemeinschaft und Gesellschaft* „n-a fost adaptată la noile rezultate ale științei”¹⁷, viziunea lui F. Tönnies asupra mersului fatal al culturii spre disoluție este de obediență spengleriană¹⁸. Reținem, de asemenea, faptul că George Em. Marica a tradus termenii „Wesenwille” și „Kürwille” prin „voință esențială” și, respectiv, „voință arbitrară”.

⁹ F. Tönnies, *Wege und Ziele der Soziologie*, în „Soziologische Studien und Kritiken” vol. II, Verlag Gustav Fischer, 1926, p. 125.

¹⁰ Al. Tănase, *Introducere în filosofia culturii*, București, Edit. Științifică, 1968.

¹¹ * F. Tönnies (1855—1936) în „Sociologie românească” an I, nr. 7—9, iulie-septembrie, 1936, p. 98.

¹² Mihai Ralea, *Situația publicațiilor sociologice în Germania după război*, în „Arhiva pentru știința și reforma socială” an IV, nr. 3, 1922, p. 376—381, retipărit în *Scrieri*, vol. IV, București, Edit. Minerva, 1988, p. 356.

¹³ Ion Drăgan, *Opinia publică, comunicarea de masă și propaganda*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 106.

¹⁴ George Em. Marica, *Problema culturii moderne în sociologia germană*, București, Cartea românească, 1935.

¹⁵ Petre Pandrea, *De la esteticism la socialism*, în „Revista de studii sociologice și muncitorești”, an III, nr. 11, iulie 1936, p. 14—15, apud Grigore Traian Pop, *Reviste de filosofie și sociologie*, vol. 2, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 150.

¹⁶ George Em. Marica, *Op. cit.*, p. 11.

¹⁷ *Idem*, p. 7.

¹⁸ *Idem*, p. 23.

În receptarea operei tönnesiene întâlnim traduceri și tălmăciri contradictorii ale concepțiilor fundamentale. De exemplu, Petre Andrei găsește ca echivalent pentru „Wesenwille” „voința speței” (subl. n.), o voință naturală, în care e cuprinsă toată ființa omului cu gândirea și afectivitatea sa¹⁹, iar pentru „Kürwille”, „voința personală (subl. n.), de natură reflexivă conștientă, produsă de gândire”²⁰.

În 1938, în prima ediție a *Introducerii în sociologie* (vol. I), Eugeniu Sperantia, prezentând „Gemeinschaft und Gesellschaft”, precizează că „Wesenwille” este „voința esențială”: „o voință instinctuală, voința naturală și originală care decurge direct din cerințele vitale, e voința biologică, voința care traduce impulsul necugetat, simpla expresie a corpului viu”, iar „Kürwille” este „voința rațională” sau „arbitrară”, „o construcție conștientă și utilitară”²⁰.

În sociologia românească postbelică reîntâlnim aceeași situație: Traian Herseni traduce „Wesenwille” prin „voință organică” și „Kürwille” prin „voință arbitrară”²¹, Ion Iordăchel găsește ca echivalent pentru cei doi termeni „voință organică” și „voință de decizie”²², iar Virgil Constantinescu-Galiceni și Ion Ungureanu adoptă termenii de „voință organică” și „voință reflexivă”²³. Apreciem că traducerea termenilor „Wesenwille” prin „voință esențială” și „Kürwille” prin „voință reflexivă” se apropie cel mai mult de fundamentul concepției lui F. Tönnies. Primul termen provine din reunirea cuvintelor „das Wesen” (ființă, existență, substanță, natură, esență) și „der Wille” (voință). Cel de-al doilea reprezintă o invenție lingvistică a lui F. Tönnies, rezultată din contragerea verbului „küren” (a alege) și asocierea cu substantivul „der Wille”. Se știe că inițial, F. Tönnies a folosit termenul „Willkür”, pe care l-a înlocuit cu „Kürwille” pentru a accentua caracterul artificial al acestui tip de voință, produs al gândirii („Ein Gedankenprodukt”). Probabil că această terminologie i-a creat lui George Em. Marica impresia de „gândire abstractă și obscură” și de „stil hermetic” la F. Tönnies.

Și în caracterizarea concepției tönnesiene întâlnim în literatura noastră de specialitate puncte de vedere divergente. Eugeniu Sperantia încadrează concepția lui F. Tönnies în orientarea sociologiei psihologice²⁴. Traian Herseni ilustrează contractualismul cu lucrarea *Gemeinschaft und Gesellschaft*, apreciind că „voluntarismul în general nu ni se pare străin de contractualism”²⁵. Chiar dacă lucrurile stau așa, a îl alătura pe F. Tönnies mai mult de Jean Jacques Rousseau — promotorul contractului social — decât de gânditorii care așezau la baza vieții sociale factorii psihici, precum Gabriel Tarde, Sigmund Freud, W. Mc-Dougall, constituie — după opinia noastră — o exagerare.

Nu ne propunem să rezumăm concepția lui F. Tönnies. Ea este mai amplu sau mai schematic prezentată în tratatele și manualele universitare citate. Se impun câteva precizări pentru a justifica includerea sociologiei tönnesiene în orientarea psihologistă.

Considerând sociologia ca „învățătura despre traiul laolaltă al oamenilor”²⁶, F. Tönnies remarcă faptul că laolaltă trăiesc și alte organisme: animale, plante, animale cu plante etc., dar „viața socială este derivată din voința comună”²⁷. Chiar dacă s-ar defini sociologia ca știința care studiază acțiunea socială — cum propune Max Weber —, lămurirea cauzelor a ceea ce fac, nu fac sau suportă indivizii asociind un sens impune — după F. Tönnies — recursul la analiza voinței: „fără voință nu există acțiune socială”²⁸, acțiunea socială fiind „numai o expresie a voinței”²⁹.

Traiul laolaltă al oamenilor — conform concepției lui F. Tönnies — s-ar fi desfășurat evolutiv în două forme succesive, comunitatea și societatea, bazate pe două tipuri de voință: voința esențială și voința reflexivă. Voința esențială generează raporturile comunitare fondate pe legăturile de sînge (familia), proximitate spațială (vecinătatea) și spirituală (prietenia). Satul,

¹⁹ Petre Andrei, *Sociologie generală*, Craiova, Edit. Scrisul Românesc, 1936, p. 376.

²⁰ Eugeniu Sperantia, *Introducere în sociologie*, Tomul I, ed. a doua, București, Casa școalelor, 1944, p. 421.

²¹ Traian Herseni, *Prolegomene la teoria sociologică*, București, Edit. Științifică, 1969, p. 22.

²² Ion Iordăchel, *Curs de teorii sociologice contemporane*, (multiplicat) Academia „Ștefan Gheorghiu”, București, 1970.

²³ Virgil Constantinescu-Galiceni, Ion Ungureanu, *Teorii sociologice contemporane*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1985, p. 83.

²⁴ Eugeniu Sperantia, Op. cit., p. 341.

²⁵ Traian Herseni, Op. cit., p. 22.

²⁶ Ferdinand Tönnies, *Einführung in die Soziologie*, Stuttgart, Verlag F. Enke, 1931.

²⁷ Idem, p. 5.

²⁸ Idem, p. 6.

²⁹ Idem, p. 6.

cu economia sa domestică autarhică, ar constitui — în viziunea sociologului german — expresia perfectă a comunității, caracterizată prin voință comună, drept natural, înțelegere mutuală, viață morală. Societatea, ca formă distinctă de conviețuire umană, reunește indivizi fără legături autentice, străini unii altora, trăind fiecare pentru sine, în tensiune cu ceilalți. În societate totul este schimb și tranzație, relațiile dintre oameni sînt reci, convenționale, nu ating „eu”-ul. Societatea se bazează pe voința reflexivă, produsă de gîndire, avînd rolul de orientare spre scop, fapt ce impune respectarea drepturilor și obligațiilor contractuale.

Concepția lui F. Tönnies despre obiectul sociologiei, esența vieții sociale și evoluția ei — așa cum s-a putut remăca — este prin excelență psihologistă. Originea sociologiei voluntariste a lui F. Tönnies a fost clar prezentată de Paul Barth în lucrarea „*Filosofia istoriei ca sociologie*” (ed. I, 1897), lucrare dedicată omagial lui F. Tönnies. Voluntarismul tönnesian își are originea în filosofia lui Hegel și Schopenhauer: ceea ce F. Tönnies numește „*Gemeinschaft*”, Hegel numește „*substanziellen Willen*”²⁰. Asemenea lui Schopenhauer în *Die Welt als Wille und Vorstellung*, F. Tönnies își exprimă convingerea că „studii sociologiei trebuie să înceapă cu studiul psihologic al vieții umane”²¹. Va trebui, deci, să-l considerăm pe F. Tönnies printre gînditorii reprezentativi ai psihologismului în sociologie.

Evaluarea operei lui F. Tönnies în literatura noastră de specialitate a fost marcată de aprecierea lui George Em. Marica potrivit căreia sociologul german ar fi promovat o viziune spengleriană asupra culturii²². Și această evaluare — după opinia noastră — este exagerată. Deși F. Tönnies a analizat disoluția culturii occidentale, încrederea în capacitatea mișcării corporatiste de a forma un nou spirit comunitar, prețuirea sindicatelor muncitorești, elogiul raționalismului îl distanțează ireductibil de Oswald Spengler cu a sa „*Untergang des Abendlandes*” (1920). Gînditorul din Kiel nu a avut o viziune pesimistă asupra evoluției umanității, culturii și civilizației. Influența concepției marxiste l-a ferit de spenglerianism; F. Tönnies credea că depășirea stadiului de luptă a tuturor împotriva tuturor — după expresia lui Th. Hobbes — se va realiza prin reînnoirea, posibilă în socialism, la dreptul cîntăreț și la viața comunitară. Desigur, viziunea sa este idilică, iar critica societății capitaliste se menține în limitele liberalismului burghez, sistemul sociologie tönnesian fiind în bună măsură tributار formalismului²³.

e. Influența gîndirii lui F. Tönnies asupra sociologiei burgheze din România

„Ferdinand Tönnies a fost poate personalitatea cu cea mai largă influență în sociologia recentă”²⁴ — scria Eugeniu Speranția în 1944. Gîndirea sa a polarizat numeroși adepți — nu numai printre sociologii germani (L. von Wiese, A. Vierkant ș.a.), dar și francezi, Gaston Richard fiind „cel dintîi sociolog francez care a aderat la teoria celor două forme sociale”²⁵. Nu pe surpînde, deci, că și Dimitrie Gusti a fost influențat de concepția tönnesiană, cu atît mai mult cu cît viitorul întemeietor al școlii sociologice de la București, aflat la studii ca „*Privatgelehrter*” la Berlin l-a cunoscut în casa profesorului Fr. Paulsen pe autorul lucrării „*Gemeinschaft und Gesellschaft*”²⁶. Influența a fost directă²⁷, dar, mai ales, indirectă, prin Paul Barth, a cărui lucrare anterior citată i-a slujit lui D. Gusti ca sursă de inspirație în primul an de activitate universitară.

De altfel, D. Gusti însuși, cu ocazia lecției inaugurale la „Introducere la cursul de istoria filosofiei grecești, etică și sociologie” ținut la Universitatea din Iași în anul 1910, menționînd

²⁰ Paul Barth, *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie*, ed. IV, Leipzig, O.P. Reisland, 1922, p. 439.

²¹ J. Leif, *Introducere la Communauté et société. Catégories fondamentales de la sociologie pure*, Ferdinand Tönnies, Paris, P.U.F., 1944, p. 9.

²² George Em. Marica, *Op. cit.*, p. 23.

²³ Kurt Braunreuther, *Geschichte und Kritik der bürgerlichen Soziologie*, in *Grundlagen der marxistisch-leninistischen Soziologie*, Georg Assmann, Rudhard Stollberg (coord.), Berlin, Dietz Verlag, 1979, p. 346.

²⁴ Eugeniu Speranția, *Op. cit.*, p. 420.

²⁵ *Idem*, p. 424.

²⁶ O. Bădina, *Studiu introductiv la Opere, D. Gusti*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1968, p. 14.

²⁷ Ion Iordăchel, *Op. cit.*, p. 206.

